

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

131:1 • 2011

Slaveri och identitet i Danska Västindien

HOLGER WEISS* *Åbo akademi*

Louise Sebro, *Mellem afrikaner og kreol: etnisk identitet og social navigation i Dansk Vestindien 1730–1770* (Lund: Historiska institutionen, Lunds universitet 2010), 234 s. (Summary in English: [untitled].)

Louise Sebros avhandling är ett mycket intressant och välskrivet bidrag till en internationellt synnerligen uppmärksammas och diskuterad fråga, nämligen utmaningen att ge de afrikanska slavarna och den kreolska afrokaribiska befolkningen en egen röst i ett annars så mörkt kapitel i mänsklighetens historia. Hennes avhandling kan placeras in ett tredimensionellt koordinatsystem enligt nämarna tid-rum-tema, enligt följande:

1) *Tid*. Tidsperioden mellan 1730 och 1770 sammanfaller med den transatlantiska slavhandels markanta uppsving, intimt sammankopplat med plantagejordbrukets expansion och det ökade behovet av slavarbetskraft. Enligt uppskattningar utifrån slavhandelsdatabasen (se nedan) så ökade den sammanlagda slavexporten från knappt 400 000 slavar per årtionde under perioden 1701–1710 till nästan 600 000 under tioårsperioden 1731–1740 för att ytterligare öka till över 800 000 slavar per årtionde under perioden 1761–1770. Om något så har forskningen om den transatlantiska slavhandeln ökat kraftigt sedan slutet av 1960-talet då Philip Curtin skakade det internationella forskarsamfundet med sin undersökning om slavimporten till Nord- och Sydamerika, i vilken han påstod att minst 9,3 miljoner slavar anlände till de två kontinenterna (inklusive Karibien) under åren 1441–1870. Curtins forskning ledde till en omfattande diskussion; kritiska forskare hävdade att siffran var på tok för låg – tidigare uppskattningar gjorde nämligen gällande att upp till 100 miljoner slavar skulle ha förts över Atlanten. Senare undersökningar har dock kunnat visa att Curtins siffror var vägledande, även om antalet anlända slavar har skrivits upp. Utifrån omfattande stu-

* Fakultetsopponent

dier av skeppslistor, slavauktioner och annat skriftligt material har olika forskare, såsom Paul Lovejoy och Ralph Austen redan på 1980-talet kunnat fastslå att importen av slavar till Amerika omfattade mellan 11 och 13 miljoner människor. På 1990-talet inleddes därför ett ambitiöst forskningsprojekt, The trans-Atlantic slave trade database, under ledning av David Eltis, David Richardson med flera, och med hjälp av otaliga enskilda forskares arbetsinsatser sammanställde de en internationell databas som numera finns tillgänglig via Internet. I denna databas hittas förutom uppgifter och uppskattningar om de stora slavhandelsnationerna England, Portugal, Nederländerna och Frankrike, även data om de mindre slavhandelsnationerna, däribland Danmark. För övrigt uppskattas den sammanlagda mängden för slavimporten i databasen till 12,5 miljoner människor, av vilka den danska andelen utgjorde 1 procent. Det rör sig alltså om den mest omfattande – påtvingade – befolkningsflyttningen i förmodern tid, vilket ger anledning till att granska den atlantiska världen ur ett mer mångfacetterat perspektiv än vad skolboksframställningen om triangelhandeln och den framväxande atlantiska världsekonomin ännu vill göra gällande.

2) *Rummet, eller närmare bestämt det Danska Västindien*. I jämförelse med den internationella forskningen kring den afrikanska diasporan i den atlantiska världen, har förhållandena i det Danska Västindien, trots att de inte varit bortglömda, oftast endast utgjort randanmärkningar i framställningarna. Men den danska närvaron i Västindien var ingalunda endast en kortvarig fotnot, utan spände över mer än 240 år. År 1671 inrättades det danska västindiska kompaniet, som fick monopol på Atlanthandeln och uppdraget att etablera en dansk koloni på Saint Thomas; 1718 tillkom ön Saint Jan och 1733 köptes Saint Croix av fransmännen. Dessförinnan hade kompaniet omorganiserats till det Danska kompaniet för Västindien och Guinea, vilket kom att administrera de danska besittningarna i den atlantiska världen fram till år 1754, då kolonierna överfördes till den danska kronan. Mellan 1685 och 1693 kom Saint Thomas att vara utarrenderat till brandenburgarna – ett viktigt mellanspel framför allt med tanke på Sebros diskussion kring möjligheterna att fastställa den etniska bakgrunden hos slavarerna på ön. Ser man på införseln av slavar till de danska öarna enligt de uppgifter som slavhandelsdatabasen tillhandahåller framkommer nämligen att det absoluta flertalet fraktades till den danska ön (det vill säga Saint Thomas) på brandenburgska kölar under perioden 1680–1700, medan mer än hälften anlände med nederländska fartyg under perioden 1700–1725. Däremot var importen på danska kölar till de danska öarna till en början relativt liten och pendlade mellan 1 500 till 3 000 slavar per årtionde fram till 1750-talet. Därefter kom den att öka markant under nästa 25-årsperiod, för att åter fördubblas under 1700-talets sista fjärdedel, då nästan 24 000 slavar anlände på danska kölar.

Det intressanta med de danska öarna är dock inte så mycket slavimporten som deras position i den atlantiska världen ur ett religiöst perspektiv. Louise Sebro's avhandling behandlar ett rum som befinner sig i slutändan på det som Harm Klueting betecknar som det konfessionella tidevarvet: en period då den konfessionella tillhörigheten var grundbulten i de europeiska samhällena och där tillhörigheten till ett trossamfund var en av de – om inte *den* – viktigaste markören för en individ. Men den relativa religiösa slutenheten i Europa kom inte att gälla i den atlantiska världen. Framför allt de icke-iberiska plantagesamhällena i Amerika och Karibien kom att kännetecknas av en relativ religiös och etnisk mångfald. Danska Västindien framstår här som ett mycket intressant "laboratorium", eller en sammansättning av ett flertal enklaver: danskar som tillhör den dansk-lutherska statskyrkan, andra européer tillhörande olika protestantiska grupperingar, kanske till och med någon fransman (katolik eller hugenott), judar samt första och *n*-te generationens afrikanska slavar och frigivna "kulörta". Överallt i den västra delen av den atlantiska världen praktiserades inom de afrikanska slavgkulturerna olika traditionella afrikanska religioner, delvis sammanblandade med olika kristna föreställningar. Slutresultatet var olika schatteringar av kreolreligioner, där både afrikanskt och europeiskt tankegods vävdes samman i varierande former. Men under första hälften av 1700-talet kom de danska öarna att avvika från denna allmänna bild genom herrnhutarnas (eller Brödragemenskapens) närvaro. Denna (radikal-)pietistiska rörelse kom att inrikta sig speciellt på missionen bland slavarerna, något som tidvis sågs med oblika ögon bland slavägarna.

Tiden och rummet för Louise Sebro's avhandling överskuggas inte minst av motsättningen mellan hovet och den lutherska statskyrkans uppfattning gällande herrnhutismen. Hovet var på 1730-talet influerat av pietismen och var positiva till greve Zinzendorf, ledaren för herrnhutarna, och hans sändebud, medan man från kyrkligt håll betraktade herrnhutarna som en icke-luthersk sekt. Detta gav upphov till en rad konflikter under 1730- och 1740-talet som även kom att spilla över till de danska västindiska öarna, särskilt på Saint Thomas där de danska myndigheterna stod plantageägarna nära och där guvernör Wellenstedt förbjöd de herrnhutiska sammankomsterna år 1739. Trots detta kom den herrnhutiska missionen att fortleva där, och konflikten bilades först genom att kung Fredrik V gav rörelsen rätt att själv tillsätta sina ledare på Saint Thomas 1747.

3) *Tema.* Det är inom dessa kort uppskisserade ramar som tematiken för Louise Sebro's avhandling lokaliseras sig: en värld som kännetecknades av slavhandeln och plantagejordbruk, inflyttade européer och afrikaner, människor som befann sig utanför den "hemvanda" världen och som måste skapa sig en "ny" värld med stöd av det som de bar med sig och det som de

konfronterades med. Respondentens centrala fråga är om, och i så fall hur, afrokaribierna och den afrikanska slavbefolkningen i Karibien identifierade sig med afrikanska etniska grupper under perioden 1730–1770. Omformulerat gäller frågan: hur mycket av det afrikanska fanns kvar hos en person som våldsamt blivit lösryckt från sin släkt och sina hemtrakter, fraktad till kusten, såld till en europeisk slavhandlare, överlevt den atlantiska överfartens trauma och i destinationsorten blivit sålt på nytt och förflyttad till en slavplantage?

Sebros avhandling bygger vidare på en forskningstradition som hon (och andra) definierar som revisionistisk eller Afrikacentrerad. Denna tradition uppkom som en reaktion bland en rad historiker ursprungligen specialiserade på Afrika, såsom Paul Lovejoy och John Thornton, som en kritisk kommentar till en tidigare mera socialantropologiskt inriktad diskussion om följderna av den afrikanska diasporan. Den Afrikacentrerade forskningen hävdar – enligt min mening med rätta – att den tidigare dominerande ståndpunkten om den transatlantiska slavhandeln och plantageslaveriet som en ”social död” och ett utraderande av den förslavade personens historia, som Orlando Patterson framhäver, glömmar bort den kulturella aspekten eller det kulturella bagaget som en förslavad person bar med sig till slavplantagen. Detta utraderades ingalunda eller klipptes bort i och med förslavandet och överfarten. De Afrikacentrerade historikerna framhäver även att både slavar och slavägare var mycket väl medvetna om den etniska tillhörigheten och vill utifrån denna insikt föra diskussionen om den afrikanska diasporan tillbaka till dess afrikanska rötter.

Sebro har dock en bra poäng i att revisionisterna och deras antagonister delvis talar förbi varandra. Hon menar att frågan om det afrikanska hos den afrokaribiska slavbefolkningen måste nyanseras och ställer själv en viktig följdfråga: finns det en skillnad i självidentifikation mellan den första, den andra och den *n*-te generationen av afrokaribierna? Nyckeln till hennes avhandling är insikten att svaret på denna fråga dels öppnar för en kritisk kommentar till den Afrikacentrerade infallsvinkeln, dels ger en nyansering av den socialantropologiska fokuseringen på effekterna av slavtillvaron i Karibien. Därför blir frågan om minnet och närvaron av det afrikanska av central betydelse i Sebros avhandling: hur mycket av detta fanns kvar hos dem som anlände till Karibien och som överfördes till plantagen där (den första generationen) och vad fanns kvar av detta i nästa generation? Liksom revisionisterna blickar Sebro tillbaka till Afrika för att finna rötterna, men liksom socialantropologerna är hon intresserad av att utreda vad som hände på plantagen där afrikaner av olika härstamning trängdes samman och tvingades leva ihop. Här bygger Sebro vidare på insikten om kreoliseringens olika dimensioner – och komplikationer.

Sebros avhandling är i mångt och mycket en syntes mellan den Afrikacentrerade revisionistiska och den socialantropologiska ansatsen. Men den är mer än så på grund av det relativt unika källmaterial som hon har kunnat utnyttja. Kyrkohistoriskt källmaterial har av någon anledning länge blivit styvmoderligt behandlat när det gäller den afrikanska diasporan, må det gälla inkquisitionens rika dokumentsamlingar för den spanska och portugisiska världen – eller, i Sebros fall, den herrnhutiska brödragemenskapens arkivmaterial som berör förhållandena på Saint Thomas. Den relativt rika och täta dokumenteringen har gett Sebro möjligheten att komma vissa individer mycket nära inpå livet och genom en mikrohistorisk studie öppna fältet för en granskning av afrokaribiernas självidentifikation och kreoliseringsprocesser.

I centrum för Sebros avhandling står en afrokaribisk kvinna som i ett brev till den danska drottningen Sophie Magdalena från år 1739 skriver att hon är Madlena av Popo från Afrika. Både avhandlingens första och sista kapitel handlar om denna person. Vem var hon? Sebro följer i den Afrikacentrerade skolans spår och påvisar i det första kapitlet att Madlena troligen kom från Popo, en av de många småstaterna vid Beninkusten i Västafrika. Madlena identifierade sig alltså ännu med Afrika. Men, som Sebro visar i avhandlingens sista kapitel, hade Madlena genomgått en kreoliseringsprocess under sin tid i Karibien: Madlena var det namn som hon tagit efter sitt dop och under sin tillhörighet i brödragemenskapen på Saint Thomas. Före det var hon känd under sitt afrikanska namn Marotta – som hon även använde i brevet, som skrevs på gbe – och i dopboken står hon antecknad som Marotta Damma. Damma är dock hennes ursprungliga afrikanska namn visar Sebro, medan Marotta måste ha kommit till i Karibien och således, enligt Sebro, symboliserade övergången till en ny fas i hennes liv.

Avhandlingens första kapitel sätter fokus på afrokaribiernas möjliga etniska bakgrund och på frågan om deras etniska identitet. Sebro för en diskussion om den etniska sammansättningen av den afrokaribiska befolkningen på Saint Thomas samt utreder skillnaden i självidentifikation mellan nyanlända och den första generationens slavar och senare dito: medan de förstnämnda mer eller mindre uteslutande ännu använde sig av beteckningar som hänvisade till deras afrikanska förflutna/ursprung så betecknade sig de senare i de flesta fallen redan som kreoler. Härvid gör Sebro även en initierad genomgång av sitt källmaterial, de herrnhutiska kyrkoböckerna och dopregistren samt Christian Georg Andreas Oldenborgs missionshistoria, med fokus på anteckningar om afrokaribiernas etniska tillhörighet. Kapitlet utmynnar i en kritisk granskning av afrokaribiernas självidentifikation och dess "fluiditet": vad som är afrikanskt och vad som utgör det kreolska. Här kommer den mikrohistoriska ansatsen till sin styrka, framför

allt när Sebro utreder syskonen Annas, Johan Abrahams och Anton Ulrichs självidentifikation: Anna sade sig vara fon, den förra brodern popo medan den sistnämnda av allt att döma uppfattade sig som kreol (även om denna fråga förblir outredd).

I detta samband kunde Sebro ha valt att även ta med materialet från slavhandelsdatabasen för att skissera bilden av den etniska mångfald som den atlantiska slavhandeln hade resulterat i på ön. Vissa premisser för att komma närmare än kvalificerade gissningar finns – men detta skulle ha krävt en minutiös genomgång av både databasens källmaterial, som endast visar slavfartygens sista på- och första avlastningsort, och danska handlingar som kunde ha belyst den intrakaribiska slavhandeln – vilken i och för sig till stora delar ännu är ett okänt kapitel. Men slavhandelsdatabasens uppgifter kan ge en viss fingervisning om den möjliga etniska sammansättningen hos den afrikanska befolkningen på Saint Thomas på 1730-talet. En stor grupp måste ha varit de slavar som hade tagits in på brandenburgska kölar på 1680- och 1690-talet samt deras efterkommande, vid sidan av de som hade kommit in på huvudsakligen nederländska kölar under 1700-talets första årtionden. I bägge fallen handlar det om nationer som huvudsakligen tog slavar från Guineakusten, i första hand Guldkusten, till Karibien. Dock var det ett känt faktum att enskilda slavfartyg seglade längs med kusten och tog upp slavar vid olika platser, varför alltför långtgående slutsatser inte kan dras.

I det andra kapitlet följer Sebro slavarna till plantagerna där hon lägger tyngdpunkten på vardagslivets nätverk och de etniska komponenternas betydelse. En viktig aspekt för slavarnas etniska identifikation är språket, en annan religionen. Sebro följer här ett socialantropologiskt spår när hon undersöker framväxten av olika typer av *lingua franca* som en del av en pidginiserings- och/eller kreoliseringsprocess. För en slav var den kommunikativa aspekten mångtydig: han eller hon måste kunna ta emot påbud och order av ägaren, göra sig förstådd med förmannen och kunna kommunicera med andra slavar i plantagegemenskapen. Således var även de olika språken utsatta för en kreoliseringsprocess – såväl de afrikanska som de europeiska och det gemensamma språket, kreolholländskan, som var ett resultat av denna process. Men likväl öppnade de gemensamma språken eller det gemensamma språket även möjligheten att knyta nya nätverk och förbindelser. Sebro lyfter fram skeppsgemenskapen under överfarten som en första "ödesgemenskap". Ett annat sammanbindande kitt utgjorde den religiösa tillhörigheten, det vill säga afrikanska religioner som även de kom att genomgå en kreoliseringsprocess i Karibien, samtidigt som de kunde tjäna som etniska markörer och identifikationsgrundbultar.

I det tredje kapitlet fortsätter analysen av plantagesamfundet och dess sociala nätverk. Kapitlet skiljer sig dock från det förra genom att Sebro stäl-

ler de etniska och kreolska nätverken mot varandra. Den mikrohistoriska studien lägger fokus på brödragemenskapens plantagesamhällen som ersättande familj. Här visar Sebro hur brödragemenskapens mission var framgångsrik när den kunde bygga på existerande etniska nätverk inom och mellan olika plantager. Inte förvånande var även den afrikanska förmannens, eller *bombans*, position och inställning avgörande för samfundets möjlighet att få fotfäste i en bestämd plantage.

I det fjärde kapitlet flyttas fokus till slavarnas religiösa identifikation och föreställningar om livet efter döden. Å ena sidan handlar det om frågan om den första generationens föreställning (och hopp) om att kunna återvända till Afrika och förenas med sin släkt där efter döden. Å andra sidan behandlar Sebro frågan om minnet och närvaron av "Afrika" och "det afrikanska" i Karibien och bland den från sina rötter och sin släkt lösryckta afrikanska befolkningen. En viktig fråga som hon ställer gäller självmord – bland de flesta afrikanska samhällen ett tabu men för många förslavad en upplevd möjlighet till återvändo. För andra blev dock tillvaron på plantagen början till en ny tid genom att nya generationer föddes: för dem blev frågan hur det gick att upprätthålla sina spirituella band till den gamla släkten i Afrika.

Helhetsintrycket är att Louise Sebro på ett förtjänstfullt lyckas sätt att ta avstamp i frågan om etnisk identitet, för att längre fram i avhandlingen lägga fokus på frågan om social mobilitet. De båda frågorna hör ihop, framför allt om man går den väg som Sebro gör när hon öppnar sitt mikrohistoriska perspektiv mot ett mera socialantropologiskt. Förhoppningsvis översätter någon boken till engelska, ty det skulle vara slutpunkten i försöken att ge den afrokaribiska befolkningen tillbaka sin historia.